

**D. PROTASE, *AUTOHTONII ÎN DACIA*,
VOLUMUL II. *DACIA POSTROMANĂ PÂNĂ LA SLAVI*,
CLUJ-NAPOCA, EDITURA RISOPRINT, 2000, 388 P.**

După două decenii de la tipărirea primului volum al lucrării **Autohtonii în Dacia** (București, 1980), apărut în anul organizării la București al celui de-al XV-lea Congres mondial de științe istorice, volum bine primit de specialiștii în istoria antichității târzii, români și străini, participanți la lucrările Congresului menționat, și în care se prezenta o bogată documentație privind existența și condițiile de viață social-economică și etno-culturală a populației autohtone în Dacia romană (106-274/275), reputatul arheolog și istoric Prof.univ.dr. D. Protase îmbogățește literatura de specialitate privind “mileniul întunecat”, cu al II-lea volum al lucrării, intitulat **Autohtonii în Dacia. Dacia postromană până la slavi**.

Motivele acestei întârzieri, respectiv ale decalajului în timp între cele două volume ale lucrării **Autohtonii în Dacia** sunt diverse, obiective și subiective, dar în final ni se înfățișează o lucrare amplă, temeinică, îndelung elaborată, cu o bază documentară adusă “la zi”, și cu numeroase și credibile concluzii care aruncă “noi lumini” asupra secolelor de răscruce din istoria vechii Dacii, secole în care s-a hotărât soarta romanității orientale și în final, în spațiul carpato-danubiano-pontic, a apărut un nou popor, de origine neolatină, rezultat al romanizării băștinașilor geto-daci, poporul român.

Și volumul de față, ca și precedentul, are ca punct de plecare, sau drept “nucleu”, lucrarea lui D. Protase, **Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii**, apărută la București, în 1966, la care a adăugat în timp noi și noi descoperiri arheologice și numismatice, așa încât se poate afirma că cele două volume ale lucrării **Autohtonii în Dacia** sunt rodul unei munci de mai multe decenii, “o viață de om” închinată unei teme fundamentale a istoriei noastre vechi.

Lucrarea **Autohtonii în Dacia**, volumul II. **Dacia postromană până la slavi**, întocmită după cele mai noi norme metodologice, este structurată în 14 capitole cu 24 de figuri în text și trei tabele, pe provincii istorice, respectiv A. Transilvania, B. Banat și C. Oltenia, cuprinzând descoperirile monetare de la retragerea aureliană până la împăratul Focas, urmate de 38 de planșe cu un material arheologic sugestiv și judicios selectat, un consistent rezumat în limba franceză, 8 hărți cu vestigii ale populației autohtone din fosta Dacie romană, descoperiri monetare, vestigii paleocreștine și alte categorii de materiale arheologice referitoare la epoca dintre 276 și sfârșitul secolului al VI-lea, abrevieri bibliografice și un util Indice.

Dintr-un început facem precizarea că ansamblul considerațiilor istorice din capitolele I-XIII au ca bază documentară o bogată “bancă de date arheologice și numismatice” prezentate în capitolul al XIV-lea al lucrării intitulat **Repertoriul descriptiv și comentat al descoperirilor** (p. 109-296). Plecând de la acest bogat **Repertoriu**, prezentat pe provincii, respectiv Transilvania, Banat, Oltenia și vestul Munteniei, repertoriu care este rodul a decenii de muncă, autorul sistematizează ansamblul informațiilor de natură arheologică și numismatică pentru a urmări și dovedi continuitatea populației autohtone din fosta provincie romană, în răstimpul dintre domnia lui Aurelian și

migrația slavilor în aceste regiuni, pe categorii de “situri”, respectiv “în fostele orașe și așezări rurale, în fostele castre de legiune și trupe auxiliare, în fostele *villae rusticae* și cimitire urbane ori sătești etc”.

După ce într-un succint prim capitol autorul relevă “importanța documentară a vestigiilor srheologice” pentru “Dacia postromană până la slavi”, în al doilea capitol face câteva considerații privind “urmele de locuire în fostele orașe romane”. Dacă pentru orașele din sud, precum Drobeta, Dierna și Sucidava viața urbană a fost reluată “sub unele aspecte”, în vremea împăraților Constantin cel Mare și Justinian, în cazul celorlalte importante orașe din fosta Provincie Dacia Traisană este vorba “doar de continuitate de viață în oraș”. Așa se prezintă “realitățile arheologice” în cazul fostei capitale a Daciei, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, apoi la Apulum, Napoca, Potaissa, Porolissum, Ampelum etc. Considerații judicioase și credibile sunt făcute cu privire la “menținerea un timp și apoi dispariția definitivă a numelor de orașe romane din Dacia”.

Interesante sunt și considerațiile autorului privind “vestigiile postromane în fostele castre de trupe auxiliare și în așezările lor civile” (cap. III), precum și cele referitoare la “urmele postromane în fostele vile rustice” (cap. IV). Deși sunt importante mărturii arheologice și numismatice care dovedesc prezența unor mici comunități autohtone în sau lângă fostele castre romane, dovezile care să probeze prezența unor migratori lipsesc. Ca și în cazul orașelor, migratorii nu s-au așezat “în sau lângă castrarele romane, ci numai în zona respectivă”. Observația este credibilă și se confirmă și în cazul teritoriilor est-carpătice, deci din afara granițelor romane, unde migratorii nu s-au “integrat” din primele momente în sânul comunităților sătești locale.

Cât privește soarta vilelor rustice, deși s-au găsit dovezi ce probează o locuire și după retragerea aureliană, aceștea decad și dispar în noile condiții istorice.

Bogată este documentația și în consecință și considerațiile istorice cu privire la așezările rurale (cap. V). Sunt prezentate “așezările de epocă romană care continuă pe același loc în perioada postromană” precum și “așezările autohtone care au luat ființă pe amplasamente noi în perioada postromană”. Bazat pe numeroase și importante rezultate ale cercetărilor arheologice, îndeosebi din ultima jumătate de secol, autorul face importante considerații privind tipurile de așezări și locuințe, anexele gospodărești precum și asupra inventarului arheologic descoperit.

Faptul că în stadiul actual al cercetărilor numărul așezărilor dintre 276 și începutul secolului al V-lea este mult mai mare decât în perioada următoare, care cuprinde a doua jumătate a secolului al V-lea și secolul al VI-lea, și după părerea noastră, nu reflectă o realitate istorică, ci este doar expresia unei lacune de cercetare, este vorba de atenția mai mică acordată acestei ultime epoci, care nu dă, decât în cazul unor cercetări arheologice de mai mare amploare, “materiale spectaculoase”. Că este vorba doar de “neajunsuri vremelnice”, cum bine observă autorul, datorate “stadiului actual, nesatisfăcător al cercetărilor arheologice” dar și unor lacune metodologice datorate “punerii prea generoase pe seama migratorilor a unor descoperiri insuficient de clare”, ne-o demonstrează rezultatele unor cercetări de mai mare amploare precum cele de la Bratei, Hărman, Ocnița, Sighișoara, Sopor de Câmpie, Țaga, Voivodeni, Cenad, Fărcașele, Groșșani etc.

Bun specialist în problema riturilor funerare, reamintim lucrările sale mai vechi **Riturile funerare la daci și daco-romani**, București, 1971 și **Un cimitir dacic din epoca**

romană la Sopor de Câmpie. Contribuții la problema continuității în Dacia, București, 1976, autorul face interesante observații cu privire la “morminte, cimitire, rituri funerare” (cap. VI) din teritoriul fostei Provincii Dacia, în epoca postromană până la slavi, evidențiind importanța “dăinuirii în Dacia postromană până în sec. IV-V a principalelor forme de înmormântare, incinerante și mai ales înhumante”.

Multe precizări și nuanțări sunt făcute cu privire la “pătrunderea și stabilirea unor comunități de daci liberi pe teritoriul fostei Dacii Romane” (cap. VII), autorul demonstrând netemeinicia conceptului de “cultură Sfântu Gheorghe”, considerat un concept forțat și inutil, “un cântec fals pe scena Daciei postromane”, precum și implicațiile istorice ale pătrunderii și stabilirii unor grupuri de daci liberi pe fostul teritoriul al Daciei Romane.

În capitolul al VIII-lea **Circulația monetară**, după ce relevă importanța documentară a monedelor, autorul face interesante observații asupra celor patru faze ale circulației monetare dintre anii 276 și 602/610, conchizând că “masa monetară și mișcarea ei în sfera economică” din teritoriul fostei Provincii Dacia ar fi greu de explicat în absența continuității populației autohtone. Prin urmare, circulația monetară, din epoca postromană, alături de dovezile de natură arheologică, este un important argument al continuității de viațuire a autohtonilor și între 276 și 602/610.

După ce în capitolul al IX-lea sunt prezentate câteva “aspecte din viața social-economică din epoca postromană, un substanțial capitol, al X-lea, este consacrat “Creștinării daco-romanilor”. Bazat pe o bogată și semnificativă documentație, autorul face importante considerații privind încreștinarea treptată a daco-romanilor, generalizarea creștinismului în secolele IV-VI. Dovezile privind răspândirea și generalizarea creștinismului în sânul comunităților ce au continuat să viețuiască pe teritoriului fostei Provincii Dacia, întregite cu descoperirile, tot mai numeroase în ultimul timp, din celelalte regiuni ale vechii Dacii, se constituie într-o importantă și convingătoare argumentație pentru a susține, pe baze științifice, adevărul cuprins în sintagma “românii s-au născut creștini”.

După ce prezintă pe scurt semnificația “știrilor despre populația romanică la Priscus din Panion” (cap. XI) și “raporturile dintre autohtoni și migratori” (cap. XII) de la retragerea aureliană și până la așezarea slavilor în teritoriile fostei Provincii Dacia, relevând rolul distrugător al alogenilor, care “au încetinit mersul înainte al societății autohtone”, în capitolul XIII, **Considerații finale**, autorul evidențiază încă o dată importanța vestigiilor arheologice și descoperirilor numismatice, pentru cunoașterea situației istorice din Dacia postromană până la slavi.

Bogata documentație prezentată în **Repertoriu**, sugestiv ilustrată în cele 24 figuri din text, 38 de planșe și cele 8 hărți, fac credibile concluziile autorului din care reținem: “Vestigiile arheologice și monedele stau mărturie clară, prin frecvența, natura și răspândirea lor, că populația autohtonă a continuat să locuiască fie în vechile ei așezări din vremea romană, fie în altele nou înființate în cursul secolelor IV-VI”.

Etapă secolelor IV-VI, tot mai bine cunoscută prin cercetările din ultimele decenii la scara întregului teritoriu al vechii Dacii, se dovedește a fi fost o etapă decisivă în evoluția proceselor etno-culturale pe drumul transformării daco-romanilor (sau daco-romaniceilor în unele regiuni) în români.

Lucrarea prof.univ.dr D. Protase, rezultat al multor ani de muncă științifică, tipărită în bune condiții grafice, se constituie într-o importantă contribuție a istoriografiei actuale la cunoașterea realităților etno-culturale din epoca formării poporului român.

Cele două volume ale lucrării **Autohtonii în Dacia** (vol. I, 1980; vol. II, 2000) au intrat ca puncte de reper și suport important științific pentru cunoașterea multiplelor aspecte ale procesului de formare a poporului și limbii române.

IOAN MITREA